
Maja Šebjanič Oražem

**Sporazumevalna zmožnost in komunikacijske spretnosti učiteljev
začetnikov**

objavljeno v:

Jerca Vogel (ur.): *Slovenščina – diskurzi, zvrsti in jeziki med identiteto in funkcijo.*

Obdobja 39. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2020.

<https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-39/>

© Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2020.

SPORAZUMEVALNA ZMOŽNOST IN KOMUNIKACIJSKE SPRETNOSTI UČITELJEV ZAČETNIKOV

Maja Šebjanič Oražem

Osnovna šola Puconci, Puconci

maja.sebjanic@gmail.com

DOI:10.4312/Obdobja.39.217-224

Temeljni cilj sodobnega pouka slovenščine je razvijanje (kritične) sporazumevalne zmožnosti, ki poteka prek učenčevega dejavnega stika oz. komunikacije z besedili različnih vrst – neumetnostnih in umetnostnih. Za uspešno in kakovostno uresničevanje navedenega cilja mora imeti učitelj razvito sporazumevalno zmožnost, zlasti zmožnost govorjenja in poslušanja. Gre za komunikacijske spretnosti učinkovite rabe pedagoškega govora.

učitelj začetnik, pouk slovenščine, uvajanje v pedagoški poklic, sporazumevalna zmožnost, sporazumevalne spretnosti

The basic goal of Slovene language teaching is to develop (critical) communicative competence, which happens through active contact or communication with texts of various type, both literary and non-literary. In order to successfully and qualitatively achieve this goal, the teacher must have developed communication skills, especially the ability to speak and listen. These are communication skills for the effective use of pedagogical speech.

novice teacher, Slovene language lessons, introduction to the teaching profession, language competence, communication skills

1 Pedagoška komunikacija

Pedagoška komunikacija je pomemben dejavnik učenčevega govornega oz. jezikovnega razvoja nasploh in s tem tudi njegove osebne, socialne in spoznavne rasti (Kozinc 2001). Poteka v učnem jeziku, v Republiki Sloveniji v šolah s slovenskim učnim jezikom je to slovenščina (Vogel 2008). Kakovostna pedagoška komunikacija omogoča učitelju¹ splošno uspešno delo v razredu in razvijanje kakovostnega znanja z razumevanjem pri učencih (Kozinc 2001; Marentič Požarnik, Plut Pregelj 2009). Pri uspešnem in kakovostnem poučevanju imajo veliko vlogo učiteljeve komunikacijske spretnosti.

1.1 Učiteljev pedagoški govor

Učitelj med poukom učencem posreduje dejstva, razlaga snov, jim daje navodila, z vprašanji preverja, ali so si učenci zapomnili pomembna dejstva in jih razumeli, skupaj z učenci ponavlja in utrjuje snov, se pogovarja ipd. (Plut Pregelj 2012).

1 V prispevku uporabljamo moško obliko za oba spola.

Učiteljev govor v razredu je torej dvodelen, sestavljen iz spoznavnega in odnosnega govora (Kunst Gnamuš 1992).

Učenci s spoznavnim govorom usvajajo nova spoznanja, v njem razmišljajo – razumejo, dojemajo, primerjajo nove informacije z že znanimi, presojujejo in utemeljujejo itn. (Vogel 2008). Ker učitelj s spoznavnim govorom usmerja učence pri usvajanju spoznanj stroke (z namenom doseganja ciljev pouka),² poteka ta del pedagoške komunikacije v učnem jeziku, torej v (knjižni) slovenščini. Glede na temo in sporazumevalni namen pa učitelj izbira bolj ali manj strogo različico knjižnega jezika, torej socialno zvrst prilagaja govornemu položaju (Kunst Gnamuš 1992).

Odnosni govor povezuje udeležence pogovora (učitelja in učence ali učence), njihove čutne, miselne in govorne dejavnosti itn. (Kunst Gnamuš 1992). Z odnosnim govorom učitelj navezuje stik z učenci, oblikuje in ohranja medsebojno razmerje z njimi, jih nagovarja, k čemu spodbuja, poziva, postavlja »nespoznavna« vprašanja ipd., skratka jih (predvsem) vzgaja (Vogel 2008). Glede na funkcijo odnosnega govora učitelj v tem segmentu običajno izbere neknjižne zvrsti jezika, pogosto pokrajinskega pogovornega ali narečnega jezika (Pregelj 2013).

2 Govorjena komunikacija³

2.1 Zmožnost poslušanja

Ena od temeljnih, pogostih in pomembnih sporazumevalnih dejavnosti je poslušanje, saj se brez razvite zmožnosti poslušanja ni mogoče uspešno govorno sporazumevati (Vogel 1998/99). Poslušanje je miselna in ustvarjalna dejavnost (ni mogoče poslušati, če poslušalec ni miselno dejaven, sprejeto sporočilo pa je plod dejavnega součinkovanja preteklih izkušenj, znanja, čustev itn.), namenski (običajno poslušamo z nekim namenom) in dinamični proces (v njem sodelujejo različni miselni procesi, ki se med seboj prepletajo in učinkujejo drug na drugega). Ob tem je pomembno poudariti še, da je poslušanje prva oz. temeljna jezikovna dejavnost – otrok najprej poslušča in šele nato spregovori⁴ (Plut Pregelj 2012).

Za učitelja in njegovo uspešno delo je ključno, da prisluhne učenčevemu govoru in ga poslušča celostno – to je na spoznavni, čustveni in socialni ravni. Učiteljevo poslušanje med učnim pogovorom ima več funkcij. Učitelj s poslušanjem med drugim tudi daje učencem zgled, ki ga (zavestno ali nezavedno) posnemajo (Plut Pregelj 2012). Zavedati pa se je treba, da je poslušanje zahtevna dejavnost, zato ji mora učitelj posvečati posebno pozornost.

Pri pouku slovenščine se najpogosteje pojavljajo naslednje vrste poslušanja (Vogel 2000/01): priložnostno poslušanje (poteka ob vsakodnevnih srečanjih in pogovorih), doživljajsko poslušanje (nanj močno vplivajo poslušalčeva čustva, v šoli

2 V ospredje raziskave smo postavili spoznavni govor učitelja, saj je zaradi svojih značilnosti pri pouku prevladujoč in bolj objektivno merljiv.

3 Velik del pouka poteka prek ustnega sporazumevanja med učiteljem in učenci ter med učenci samimi, zato smo se v raziskavi usmerili v ta del sporazumevanja.

4 Ob tem je treba opozoriti, da je govor o nevrotipičnih otrocih, ki nimajo fizioloških okvar sluha, nevrobioloških ali drugih primanjkljajev, motenj oz. ovir, zaradi katerih bi ta proces potekal specifično.

se z njim srečujemo predvsem ob umetnostnih besedilih in ga načrtno razvijamo ob interpretativnem branju pri pouku književnosti, ko učence usmerjamo v zavestno doživljanje in izražanje doživetij) ter poslušanje z razumevanjem in vrednotenjem (je temeljni cilj, pri pouku slovenščine posvečamo veliko pozornosti razumevanju in vrednotenju govornega besedila).

V šoli je prisotnega več poslušanja z razumevanjem. Ta vrsta poslušanja je temeljna oblika poslušanja pri pouku in je podlaga za oblikovanje smiselnega in trajnega znanja (Plut Pregelj 2012). Poslušanje z razumevanjem (in vrednotenjem) je kompleksna zmožnost, ki jo je mogoče razvijati le postopoma in kontinuirano. Zato je pri pouku materinščine najbolje izhajati iz razvrstitve poslušanja glede na govorni položaj (vrsto govornega dogodka) in razvijanje povezati z obravnavo besedilnih vrst (Vogel 2000/01).

2.2 Zmožnost govorjenja⁵

Govorjenje je zahtevna dejavnost, ki jo učenci razvijajo načrtno in sistematično prek številnih dejavnosti, med drugim tudi prek poslušanja učiteljevega govora. Ta jim je zgled zlasti s samim govorjenjem, npr. z opisovanjem, postavljanjem vprašanj, analiziranjem in razlaganjem, utemeljevanjem, predstavljanjem (Plut Pregelj 2012). Govorjenje je učiteljevo glavno orodje za poučevanje, saj prek govorjenja vstopa v stik z učenci, in omogoča, da se informacije, ki jih posreduje oz. jih učenci sami pridobivajo z dejavnim sodelovanjem v učnem procesu, spreminjajo v znanje, z govorom spodbuja učence, jih umirja, navdušuje, vzgaja, kultivira itn. (Kejžar 2019), zato je učiteljev zgled učinkovito sredstvo za vzgojo dobrega govornika (Plut Pregelj 2012).

Metode, ki jih pri pouku pogosto uporabljamo, so razlaga (ki je ena od procesnih stopenj pri usvajanju znanja, razlagamo pa tudi, ko pripovedujemo, pojasnujemo, presojava, opisujemo), pogovor (ki je temeljna metoda komunikacijskega pouka, običajno poteka po vnaprej pripravljenih vprašanjih, usmerja pa ga učitelj) in diskusija (skupinska interakcija oz. interaktivni pogovor med učiteljem in učenci ali med učenci) (Žbogar 2013).

Za pogovor sta potrebni sporazumevalni dejavnosti govorjenje in poslušanje (Gomivnik Thuma 2011). Zanju sta značilni dve glavni načeli: menjavanje vlog in sodelovanje med govorniki (Kranjc 1996/97). Vodenje kakovostnega pogovora od učitelja med drugim zahteva poslušanje učenčevega govora in primerno odzivanje nanj (Marentič Požarnik, Plut Pregelj 2009). Pri pouku so najpogostejše naslednje vrste pogovora (prav tam: 73): vsakdanji pogovor, ponavljanje in preverjanje ter učni pogovor (namen slednjega je doseči razumevanje in prek vrednotenja oblikovanje stališč).

2.3 Poslušanje in govorjenje pri pouku slovenščine

Temeljni cilj pouka književnosti je dejaven stik/komunikacija z literaturo različnih zvrsti, žanrov in časov (Krakar Vogel 2004). Posebna zmožnost v okviru pouka

5 V prispevku se v skladu z našimi nameni ne ukvarjamo podrobneje s teorijo govornih dejanj s strukturalističnega vidika.

književnosti je še zmožnost branja in interpretiranja (umetnostnih) besedil. Ob branju literarnih besedil in izražanju se hkrati pogloblja tudi splošna sporazumevalna zmožnost (komunikacijska kompetenca), torej zmožnost tvorjenja in sprejemanja besedil ob poslušanju, govorjenju, branju in pisanju (prav tam). Šolska interpretacija pa je (glasno) interpretativno branje⁶ učitelja (in učencev), ki zajema še interpretativno govorjenje besedila na pamet oz. recitacijo kot eno od možnosti za novo nalogo ob obravnavi umetnostnega besedila. Ima tudi močno motivacijsko vlogo, saj spodbuja nadaljnje delo z besedilom in predstavlja zgled za govorno nastopanje. Na interpretacijo se mora učitelj vnaprej pripraviti po enakih korakih, kot se bodo učenci pripravljali na lastno govorno interpretacijo (Jožef Beg 2019).

Temeljni cilj jezikovnega pouka⁷ (UN GIM 2008; UN OŠ 2018; Vogel 2010b) je razvoj (kritične) sporazumevalne zmožnosti, znotraj tega cilja pa naslednja tri področja slovenskega jezika: sporazumevalna zmožnost (v ožjem pomenu), jezikovna zavest (to je »zavestna raba jezikovnih prvin v določenem kontekstu in zmožnost razmisleka o svoji (ali tuji) jezikovni dejavnosti«; Vogel 2015: 180) in (jezikovna) kulturna zavest (to je »zavedanje, da kultura in družba pomembno sooblikujeta sporočila in določata sporazumevalne vloge ter izbiro jezikovnih prvin«; prav tam).

2.4 Razvijanje zmožnosti govorjenega sporazumevanja

Za doseganje navedenih ciljev sta v naši didaktiki slovenščine razvita metodični sistem šolske interpretacije (pouk književnosti) in celostna obravnava govornega položaja (pouk jezika). Za vodenje pouka skozi faze obeh metodičnih sistemov mora imeti učitelj razvite dejavnostim ustrezne specialnodidaktične kompetence. Skozi dejavnosti učitelja in učencev namreč poteka neposredna pedagoška komunikacija in se neposredno uresničuje temeljna cilja pouka slovenščine (Šebjanič Oražem 2016).

Temeljna metoda⁸ komunikacije z literaturo in razvijanja interpretativne zmožnosti je (celostna ali delna) šolska interpretacija. Učiteljevo govorjenje se pri tem udejanja skozi vse faze obravnave besedila. Za uspešno uresničevanje ciljev jezikovnega pouka učitelj uporablja temeljno metodo pouka sodobnega slovenskega jezika, to je celostna obravnava neumetnostnega besedila oz. govornega položaja (Vogel 2010a).⁹

Metode, s katerimi pri pouku slovenščine spodbujamo govorjenje, so pogovor, diskusija in sodelovalno učenje (Žbogar 2013). Pri pouku je najpogostejša oblika

6 Je posebna vrsta branja, s katero se učenci srečujejo predvsem pri pouku književnosti (Jožef Beg 2019).

7 V jezikovni didaktiki so se po letu 2000 (ob novih družbenih razmerah) uveljavili novejši pogledi in nove jezikoslovne smeri (teorija sporazumevanja in ekolingvistika), ki so pomembno vplivale na pouk slovenskega jezika. Učni načrt za slovenščino je tako postal zasnovan (bolj) kompetenčno, temeljni cilj pouka slovenščine pa kritična sporazumevalna zmožnost (podrobneje o tem v Vogel 2015).

8 Krakar Vogel (2004) pravi, da so metode pouka književnosti način učinkovite komunikacije med učiteljem in učenci. Analogno s tem pojmuje tudi metode jezikovnega pouka pri obravnavi neumetnostnega besedila oz. govornega položaja.

9 Vogel (2010b: 131–132) opozarja, da »sestavin sporazumevalne zmožnosti ni mogoče razvijati posamično, [...] [zato] je tista enota, ki nam šele omogoča doseganje tako opredeljene sporazumevalne zmožnosti, t. i. učni sklop. To je namreč širša, problemsko in projektno zasnovana učna enota, ki se zaradi kompleksnosti ne prekriva z eno samo učno uro.«

govorne interakcije diskusija, za katero je značilno, da se začneja z odpiranjem (uvodno motivacijo), nadaljuje z upovedovanjem lastnih izkušenj ob določeni temi (preverjanje predznanja), temu pa sledi obravnava besedila z različnih vidikov (razčlemba besedila oz. govornega položaja). Te faze so v skladu s temeljno metodo pouka književnosti, to je z metodo šolske interpretacije umetnostnih besedil (Pirih Svetina 1999/2000), ter s temeljno metodo jezikovnega pouka, to je z razčlemba neumetnostnega besedila. Učitelj mora zato obvladovati strategije vodenja pogovora glede na različne faze obravnave besedila oz. govornega položaja, obvladati različne »modele« pogovora in znati voditi pogovor v okviru različnih učnih oblik (Marentič Požarnik, Plut Pregelj 2009).

3 Sporazumevalna zmožnost in komunikacijske spretnosti učiteljev začetnikov

Za poučevanje slovenščine kot dvopodročnega predmeta (jezik in književnost) mora imeti učitelj razvite štiri kategorije strokovnih kompetenc (podrobneje o tem v Šebjanič Oražem 2016). »Za uspešno in ustvarjalno poučevanje mora učitelj poznati [...] strategije pedagoške komunikacije« (Krakar Vogel 2004: 36) in torej imeti tudi ustrezno razvito zmožnost govorjenja in poslušanja (kompetentna raba govornega pedagoškega govora).

O predvideni sporazumevalni zmožnosti (govorjenju in poslušanju) in komunikacijskih spretnostih pri učiteljih začetnikih lahko sklepamo na podlagi specialnodidaktičnih in nekaterih splošnopedagoških predmetov pedagoškega študijskega programa slovenistika. Analiza predmetov pedagoških študijskih programov ljubljanske in mariborske Filozofske fakultete je pokazala, da imajo učitelji začetniki ob uvajanju v pedagoški poklic usvojena znanja o komunikaciji v razredu/pedagoški komunikaciji, pedagoškem govoru (tako odnosnem kot spoznavnem), učnem jeziku in sporazumevalni zmožnosti ter ustreznih komunikacijskih spretnostih. Te vsebine spoznavajo predvsem v okviru specialnodidaktičnih predmetov, zlasti didaktike slovenskega jezika, nekoliko pa se vsebine povezujejo in nadgrajujejo tudi v okviru drugih študijskih predmetov. Učitelji začetniki naj bi torej v pedagoški poklic vstopili z ustrezno teoretično podlago, ki jo lahko pod vodstvom (ustrezno usposobljenega) mentorja nadgrajujejo v skladu z razvojnimi značilnostmi učencev določene stopnje izobraževanja (Šebjanič 2014). Kljub temu pa mnogi ugotavljajo (prim. Kejžar 2019), da so učitelji začetniki pomanjkljivo opremljeni z znanjem o ustreznem govoru in komunikacijskimi veščinami in da ne razmišljajo veliko o lastnem govoru.

3.1 Raziskava o komunikacijskih spretnostih

V proučevanje sporazumevalne zmožnosti učiteljev začetnikov in njihove komunikacijske spretnosti sta bila usmerjena dela raziskave v okviru doktorskega študija¹⁰

¹⁰ Pod mentorstvom red. prof. dr. Bože Krakar Vogel je nastala doktorska disertacija z naslovom *Vloga obdobja pripravnštva pri pridobivanju kompetenc za poučevanje slovenščine*. V raziskavi je sodelovalo 72 učiteljev začetnikov in 60 učiteljev mentorjev začetnikom.

(Šebjanič Oražem 2016) in raziskave o kompetencah mentorja učitelju začetniku (Šebjanič Oražem).¹¹

Učitelji začetniki so v raziskavi iz leta 2016 ocenili, da večjih težav z vodenjem učencev/oddelka in načini komuniciranja z učenci niso imeli (težave je imelo zgolj slabih 10 % vseh anketiranih). Da so bili vedno in na lastno pobudo pozorni na ustrezen pedagoški govor (tako spoznavni kot odnosni slabih 92 % anketiranih) ter na razmerje med govorom učitelja in učencev (86 % učiteljev začetnikov), je poročala velika večina anketiranih začetnikov.

Podobno je mnenje učiteljev začetnikov pri posameznih fazah obravnave umetnostnega besedila v okviru šolske interpretacije. Večinoma so navedli, da so bili vedno pozorni na razlago pri umeščanju besedila v kontekst (slabih 73 %), interpretativno branje (dobrih 76 %), uporabo različnih učnih oblik za spodbujanje izražanja doživetij večine/vseh učencev (slabih 82 %) in izkoriščanje doživetij učencev za nadaljnje razčlenjevanje (slabih 73 % anketiranih).

Tudi pri poučevanju jezika so bili učitelji začetniki mnenja, da so na večino vidikov za izvedbo pouka po metodi celostne obravnave neumetnostnega besedila/govornega položaja pozorni vedno in na lastno pobudo: v največji meri na pripravo učencev na delo z neumetnostnim besedilom (slabih 84 %), izbiro uvodne motivacije glede na besedilo oz. govorni položaj (dobrih 80 %) ter umestitev besedila in načrtovanje strategij oz. reševanja problema (dobrih 80 %), glasno branje (71 %) in vključevanje avdio-vizualnih posnetkov (dobrih 48 %).

Za oceno usposobljenosti učiteljev začetnikov na posameznih področjih učiteljevih kompetenc za poučevanje slovenščine, ki se nanašajo na njihovo sporazumevalno zmožnost (zmožnost govorjenja in poslušanja) in njihove komunikacijske kompetence, ter mnenje smo prosili tudi mentorje učiteljem začetnikom. Njihov pogled se nekoliko razlikuje od pogleda začetnikov, saj menijo, da so učitelji začetniki sicer dobro teoretično opremljeni z znanjem, a jim manjkajo izkušnje in zato potrebujejo več njihovih spodbud in usmeritev. Tako mentorji interpretativno zmožnost (70 %)¹² in sporazumevalno zmožnost začetnikov (dobrih 63 %) ocenjujejo kot srednje ustrezno. Za slednjo pravijo, da jim včasih dela težave raba knjižnega jezika, da so pogosto nepotrpežljivi in učencem »skačejo v besedo«, da je pogosto neprilagojena situaciji, da pri poslušanju niso dovolj pozorni in da imajo pogosto občutek, da so predavatelj in želijo preveč povedati sami. V nasprotju s tem pa kot zelo ustrezno ocenjujejo zmožnost učiteljev začetnikov za pripravo učencev na delo z besedilom, torej uvodno motivacijo (59 %); menijo, da so glede uvodne motivacije zelo izvirni. Kot srednje ustrezno ocenjujejo zmožnost začetnikov za spodbujanje izražanja doživetja učencev in izkoriščanje uporabe estetskih doživetij učencev za nadaljnjo obravnavo (dobrih 51 %).¹³ Podobno je tudi glede oblikovanja definicij in sinteze naučenega ter

11 Opravili smo jo konec leta 2019 preko spletne ankete, rezultati raziskave pa še niso bili javno objavljeni. V raziskavi je skupno sodelovalo 153 učiteljev slovenščine.

12 Gre za (glasno) interpretativno branje učitelja, to je vnaprej pripravljena govorna interpretacija (zlasti umetnostnega) besedila (Jožef Beg 2019). Je ena od sestavin sporazumevalne zmožnosti.

13 Opažanja mentorjev so vezana predvsem na komunikacijo učiteljev začetnikov pri pouku književnosti.

tudi zmožnost učiteljev začetnikov za spodbujanje samostojnega razmisleka učencev o lastnem sporazumevanju. Za omenjena področja menijo, da nimajo dovolj izkušenj in da vse to pridobijo s prakso.

V drugi raziskavi so učitelji slovenščine ocenili, da bi bilo zelo potrebno oz. potrebno pri pripravi programa uvajanja učitelja začetnika v pedagoški poklic nameniti pozornost naslednjim zmožnostim: interpretativni zmožnosti (62 % *zelo potrebno* in 34 % *potrebno*), sporazumevalni zmožnosti (govorjenje, poslušanje) učitelja začetnika (71 % *zelo potrebno*, 25 % *potrebno*), posameznim vidikom specialnodidaktičnih kompetenc učitelja slovenščine (priprava učencev na delo z besedilom/uvodno motivacijo, napoved besedila in njegovo umeščanje v kontekst, sprejemanje besedila, spodbujanje izražanja doživetij učencev in izkoriščanje uporabe estetskih doživetij za nadaljnje razčlenjevanje ter spodbujanje samostojnega razmisleka o lastnem sporazumevanju).¹⁴

4 Glavni poudarki

Kot kažejo izsledki raziskav, imajo učitelji začetniki po mnenju učiteljev mentorjev nekoliko slabše razvito zmožnost govorenja in poslušanja ter so šibkejši v interpretativni zmožnosti. Posledično so šibkejše tudi njihove komunikacijske spretnosti v fazah pouka, kjer sta zmožnosti govorenja in poslušanja posebej v ospredju. Pri pouku književnosti so to napoved besedila in njegova umestitev, interpretativno branje, premor po branju in izražanje doživetij, razčlenjevanje besedila (z izhajanjem iz estetskih doživetij učencev) ter sinteza spoznanj in vrednotenje besedila. Pri pouku jezika sta zmožnost govorenja in poslušanja posebej v ospredju ob pripravi na sporazumevalno izkušnjo (ob motivaciji, umestitvi, napovedi, pogovoru o strategijah ipd.), v fazi razčlenbe besedila na vseh ravneh, pri sintezi oz. oblikovanju (novih) definicij, v fazi razmisleka o lastnem in tujem sporazumevanju, usvojenem znanju ipd. ter vrednotenja lastne in tuje jezikovne zmožnosti ali refleksije o lastnem sporazumevanju. Za vsa omenjena področja komunikacijskih kompetenc učitelji slovenščine menijo, da začetnikom manjkajo izkušnje, zato imajo težave pri prenosu teorije v prakso in potrebujejo več pomoči oz. spodbud s strani mentorja.

Literatura

- GOMIVNIK THUMA, Vida, 2011: *Učni jezik, miselni procesi in razvijanje sporazumevalne zmožnosti*. www.zrss.si/bralnapisemenost/files/4_D3_GomivnikThuma.pdf (dostop 16. 3. 2020)
- JOŽEF BEG, Jožica, 2019: Govorna interpretacija literarnega besedila. Katarina Podbevšek, Nina Žvabi (ur.): *Govor v pedagoški praksi*. Ljubljana: Akademija za gledališče, radio, film in televizijo. 95–102.
- KEJŽAR, Katarina, 2019: Učim – torej govorim. Katarina Podbevšek, Nina Žvabi (ur.): *Govor v pedagoški praksi*. Ljubljana: Akademija za gledališče, radio, film in televizijo. 65–73.
- KOZINC, Alenka, 2001: Slovenščina v pedagoškem sporazumevanju. Milena Ivšek (ur.): *Materni jezik na pragu 21. stoletja*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. 373–387.
- KRAKAR VOGEL, Boža, 2004: *Poglavja iz didaktike književnosti*. Ljubljana: DZS.
- KRANJC, Simona, 1996/97: Govorjeni diskurz. *Jezik in slovstvo* XLII/7. 307–319.

¹⁴ Za vse je bila ocena *zelo potrebno* ali *potrebno* več kot 90 %.

- KUNST GNAMUŠ, Olga, 1992: *Sporazumevanje in spoznavanje jezika*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- MARENTIČ POŽARNIK, Barica, PLUT PREGELJ, Leopoldina, 2009: *Moč učnega pogovora: poti do znanja z razumevanjem*. Ljubljana: DZS.
- PIRIH SVETINA, Nataša, 1999/2000: Analiza šolske ure pouka književnosti po modelu analize govorenega diskurza. *Jezik in slovstvo* XLV/1–2. 5–18.
- PLUT PREGELJ, Leopoldina, 2012: *Poslušanje: način življenja in vir znanja*. Ljubljana: DZS.
- PREGELJ, Andreja, 2013: *Vpliv primorskega narečja na pedagoški govor v osnovni šoli. Diplomsko delo*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- ŠEBJANIČ, Maja, 2014: Učiteljeva usposobljenost za kompetentno rabo pedagoškega govora. *Slovenščina v šoli* XVII/2. 2–21.
- ŠEBJANIČ ORAŽEM, Maja, 2016: *Vloga obdobja pripravnosti pri pridobivanju kompetenc za poučevanje slovenščine. Doktorska disertacija*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- UN OŠ = Učni načrt. Program osnovna šola. *Slovenščina (posodobljena izdaja)*, 2018. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod Republike Slovenije za šolstvo. www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_slovenscina.pdf (dostop 3. 3. 2020)
- UN GIM = Učni načrt. *Slovenščina. Gimnazija: splošna, klasična, strokovna gimnazija*, 2008. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod Republike Slovenije za šolstvo. http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2008/programi/media/pdf/un_gimnazija/un_slovenscina_gimn.pdf (dostop 3. 3. 2020)
- VOGEL, Jerica, 1998/99: Poslušanje pri pouku književnosti. *Jezik in slovstvo* XLIV/4. 129–136.
- VOGEL, Jerica, 2000/01: Poslušanje kot učni cilj, vsebina in metoda v učbenikih za štiriletne srednje šole. *Jezik in slovstvo* XLVI/6. 273–286.
- VOGEL, Jerca, 2008: Slovenščina kot učni predmet in učni jezik v šolah s slovenskim učnim jezikom v RS. Milena Ivšek (ur.): *Jeziki v izobraževanju: Zbornik prispevkov konference*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. 117–128.
- VOGEL, Jerca, 2010a: *Jezikovna didaktika 2010/2011. Interno gradivo predavanja*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- VOGEL, Jerca, 2010b: Zmožnost kritičnega sporazumevanja kot temeljni cilj jezikovnega izobraževanja v šoli. Milena Ivšek (ur.). *Pot k jezikovni politiki v izobraževanju*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. 106–135.
- VOGEL, Jerca, 2015: Modeli jezikovnega pouka pri predmetu slovenščina od leta 1990 do danes. *Jezik in slovstvo* LX/3–4. 173–183.
- ŽBOGAR, Alenka, 2013: *Iz didaktike slovenščine*. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije.